

Germà Colón, l'AVL i la filologia catalana: una correspondència esclaridora

La correspondència mantinguda entre el filòleg Germà Colón i altres acadèmics de la llengua catalana esdevé clau per conèixer moltes de les interioritats que van determinar el futur normatiu de la llengua dels valencians. També pel que fa a la creació de l'Acadèmia Valenciana de la Llengua a finals del segle XX i constituïda tot just ara fa vint anys. Ho descobrim amb aquest article en què s'exposen textos inèdits del filòleg, que ens va deixar l'any passat amb 91 anys.

Per Manuel Carceller

Germà Colón Domènech (Castelló de la Plana 1928 - Barcelona 2020) ha sigut un dels filòlegs més importants del segle XX, i un romanista de prestigi internacional. Des del 1951 va viure fora de l'Estat espanyol, i aquesta distància va forjar una independència de criteri que va presidir sempre la seua trajectòria. L'abundosa correspondència de Germà Colón amb el també filòleg castellanenc Lluís Gimeno Betí (1948), dels anys vuitanta del segle XX fins al 2010, és una preciosa documentació per a resseguir alguns episodis interessants de la vida cultural del país i de la filologia catalana de les darreres dècades.

El naixement de l'Acadèmia Valenciana de la Llengua

Un exemple n'és la relació de Germà Colón amb el naixement de l'Acadèmia Valenciana de la Llengua (AVL), que va ser ambivalent. Sobre la gestació de la nova institució cal destacar unes cartes creuades entre Colón i Gimeno el 29 de juny del 2001. En una reunió de l'Institut Interuniversitari de Filologia Valenciana (IIFV), es va posar damunt la taula un consens sobre els nou filòlegs que calia proposar per a la naixent AVL i sobre els quatre noms d'acadèmics, consensuats pel PP i el PSOE: Alfred Ayza, Marisol González, Ascensió Figueres i Pere Maria Orts.

Cal dir que la senyora Figueres era una política del Partit Popular i una filòloga hispànica que llavors no havia escrit mai ni una línia en català. Allò més sorprenent del cas és que “la senyora Figueres havia estat proposada pel PSOE per a presidenta del ‘evento’”, és a dir, de la nova Acadèmia, com així va ocórrer finalment, tal com explicava Gimeno a Colón per carta.

Aquesta singular reunió de l’IIFV es va desenvolupar enmig de les telefonades de Jordi Pujol —llavors president de la Generalitat de Catalunya— i de Joan Ignasi Pla —secretari general del PSPV-PSOE en aquell moment. En directe, seguint aquell tens conclave, el senyor Pla va canviar de parer i va eliminar tres noms dels nou membres que havia de proposar l’IIFV i els va substituir per uns altres tres amb carnet del PSOE. En la línia de les falses notícies típiques del món actual, el diari *El Mundo*, en aquells dies de juny del 2001, va publicar que Germà Colón havia estat objecte d’exclusió per ser “en todo momento contrario a la AVL”. Colón va justificar la seua posició: “No he sigut contrari a res. Només vaig dir, dut per la meua experiència al Consell Valencià de Cultura, que em deixaren en pau”. El filòleg fins i tot va defensar la decisió dels membres universitaris de la nova Acadèmia: “Ara hom critica els membres de l’IIFV que han acceptat el càrrec; personalment crec que han fet bé i que podran oposar-se amb més autoritat a les bestieses de la colla blavera de [Xavier] Casp i companyia, que si hi anaven alguns mestres de coloració socialista”, explicava Colón a Gimeno el 29 de juny del 2001 per carta.

A l’abril del 2002, el catedràtic Rafael Alemany Ferrer, un dels artífexs de la creació de l’esmentada Acadèmia Valenciana de la Llengua, va escriure una carta a Germà Colón, on li explicava que el govern valencià de Zaplana havia demanat a l’AVL un informe sobre la pertinença dels reconeixements oficials de diversos vocables i grafies, encara no oficialitzades per l’Institut d’Estudis Catalans, entre els quals esmentava uns quants: *gasto* [per *despesa*], *mitat* [per *meitat*], *orquestra* [per *orquestra*], *tesor* [per *tesor*], *tindre* [per *tenir*] i els seus derivats i *xàrcia* [per *xarxa*]. Colón va considerar la proposta com fora de lloc: “Quina necessitat té el govern de ficar-se en coses que ignora, i sobretot ignora i no parla la llengua?” Malgrat això, Colón, amb el seu esperit constructiu, va trobar la majoria de les propostes adequades, però no totes. Perquè, per exemple, va explicar que “la *r* d’*orquestra* és etimològica” i que “*segí* no ho conec; a Castelló jo dic *sagí* (i la *a* és etimològica)”. A més, Colón es permetia d’aduir que “l’IEC ja n’ha acceptades moltes”, segons deia Colón a Rafael Alemany el 28 d’abril del 2002.

→ A principis de setembre d'aquell any, Germà Colón va confiar un secret a Lluís Gimeno: "Fa quatre o cinc dies que a l'hora de dinar em telefona [el filòleg] Toni [Ferrando], des de la seu de l'AVL, i em diu que per al setantè aniversari de les Normes de Castelló, el 20 de desembre, volen fer un acte de gran solemnitat a la Biblioteca Valenciana, a Sant Miquel dels Reis, i que els acadèmics han decidit per unanimitat que siga jo qui faça el discurs per tal de donar "brillo y esplendor". Jo dic que no, però Toni em passa [el lingüista i actual vicepresident de l'AVL Josep] Palomero, que es mostra molt eloqüent. Jo comence a trontollar i aleshores ve al telèfon la presidenta [Ascensió] Figueres i m'omple de flors, etc. Tu què faries? (...) Ja sé que els *blaveros* es mosquejarien i que [el setmanari] EL TEMPS em dedicaria unes atzagaiades". Colón escrivia aquestes paraules a Gimeno per carta el 6 de setembre del 2002.

Tres dies després, Colón va escriure una nova carta a Gimeno, on va matisar la seua opinió sobre l'AVL. Hi reconeixia que la seua actitud inicial era d'oposició, "però pensant-ho amb calma, crec que és millor no declarar-los la guerra. Per una banda, la unitat de la llengua no l'han trencada, ni crec que la trenquen (els unitaris hi són majoria), i ara amb l'excusa de les Normes de Castelló quedarà encara més isolada la bestiesa dels *blaveros* de la Real Academia [de Cultura Valenciana] i llur grafia descabellada". Igualment, Colón va saber indirectament per Alfred Ayza Roca, un dels acadèmics d'aleshores, que sobre la proposta que fes una conferència, "la unanimitat no en fou cap, puix que la *blaveria* s'hi oposava". El filòleg romanista quasi que estava decidit a fer la conferència organitzada per l'AVL i a dir en aquest acte el que volia, sense embuts: "i diré 'llengua catalana', etc., i parlaré de la unitat de l'idioma", es llegeix en la carta de Colón a Gimeno del 9 de setembre del 2002.

En un nou missatge, Germà Colón va fer a l'amic Gimeno un resum del que seria el principi i la fi de la seua intervenció: "Voldria, abans de tot, donar les gràcies a l'AVL per l'amable invitació que jo prenga la paraula en el present commemoració de les Normes de Castelló. És una mostra d'esperit obert convidar una persona poc partidària a) d'acadèmies en general i b) de l'AVL en particular, davant la qual s'ha mostrat i

UNIVERSITAT CATALANA D'ESTIU

es mostra més que escèptica. Quan es va decidir la creació d'aquesta institució, em va fer un efecte deplorable el subterfugi perifràstic de definir el valencià i el seu caràcter com a idioma històric i propi de la Comunitat Valenciana (...) en lloc de qualificar les coses pel seu nom, és a dir que el valencià és una variant de la llengua catalana, com variants són el barceloní, el mallorquí o el lleidatà", li deia Colón a Gimeno per carta l'11 de setembre del 2002.

En la mateixa missiva, Colón també va informar el seu col·lega de la cloenda pensada per a la seva conferència: "No es pot ser sectari en qüestions de llengua, s'escau una actitud conciliadora, s'ha d'aprofundir en l'anàlisi de les causes de l'evolució històrica, conèixer les circumstàncies sociològiques en les quals un determinat idioma es troba immers, i aleshores actuar amb tacte. Aquesta és, o hauria de ser, la comesa de les acadèmies per a ser efectives. Així ho desitge a l'Acadèmia Valenciana de la Llengua, (...) i espere de tot cor que l'activitat d'aquesta acadèmia no anirà mai dirigida contra la unitat de la llengua catala-

La Universitat Catalana d'Estiu (UCE) va retre homenatge el 21 d'agost de 2014 a Germà Colón. A la imatge, Salvador Alegret, president de l'UCE i membre de l'IEC, i Vicent Pitarch, membre de la Secció Filològica.

na, llengua de la qual el valencià és una part importantíssima”.

Com a testimoni, cal dir que jo mateix vaig ser present, en aquell hivern del 2002, en la conferència de Germà Colón, que finalment no es va fer a Sant Miquel dels Reis, com originàriament s'havia previst, sinó a la Casa dels Caragols de Castelló de la Plana. Colón hi va ocupar la taula acompanyat per Ascensió Figueres, que va ser presidenta de l'AVL del 2001 al 2011 —i després va ser diputada del PP al Congrés per Castelló. Davant la cara de circumstàncies de Figueres, Colón va dir, sense embuts, que l'única autoritat filològica que reconeixia per a la llengua dels valencians era la de l'Institut d'Estudis Catalans.

A l'any següent, en la presentació del llibre d'homenatge editat per Saó sobre Germà Colón, al filòleg li va arribar novament la proposta de participar en l'organisme lingüístic. “Al sopar em fou proposat d'entrar a l'Acadèmia Valenciana de la Llengua per part d'altres autoritats. Naturalment, vaig dir que no”, li explicava Colón a Gimeno a la carta del 20 d'octubre del 2003. Encara

tres anys després, el 2006, en un article al diari *Levante-EMV* s'insistia sobre la conveniència d'haver nomenat Colón com a acadèmic. Colón continuava oposant-se de ple a formar-ne part: “Jo hauria dit que el que cal és suprimir aqueixa acadèmia per supèrflua i, a més, caríssima per a les nostres butxaques”, deia Colón a Gimeno per Carta el 24 d'octubre del 2006.

Deu anys després, el 2016, Germà Colón va rebre la medalla d'honor de l'AVL, la màxima distinció acadèmica de la institució, la segona que es concedia, després de l'atorgada, a títol pòstum, a l'erudit de Benidorm Pere Maria Orts (1921-2015). En aquella ocasió tan especial, Colón va fer per als mitjans de comunicació unes declaracions conciliadores: “Alguns es podrien sorprendre tant que me l'hagen donada [la distinció] com que jo l'haja acceptada. Com sempre, el pas del temps assenta les coses, les posa al seu lloc”.

Les diverses fases de relació i d'opinió de Colón respecte de l'AVL són una mostra del seu tarannà dialogant i constructiu, sempre raonable i independent. Colón, tal com en els seus treballs filològics, en les seues opinions no es vantava mai, ni professava ínfulas de superioritat. Els fets filològics sempre hi són presentats amb una prova documental o un raonament lingüístic irrefragable. Cal reconèixer, en aquest sentit, que la institució de l'Acadèmia Valenciana de la Llengua es va esforçar a apropar-se a la figura de Colón.

Sobre algunes “bestieses” de Pompeu Fabra

Durant més de trenta anys, Germà Colón va ser membre de la Secció Filològica de l'Institut d'Estudis Catalans (IEC), i fou un defensor convençut de la funció acadèmica de la institució de la llengua catalana. Però tal com deia en una carta a Gimeno, datada el 31 de gener del 1992, “una cosa és ser disciplinats i una altra ser escolans d'amén”.

El catedràtic, format també a Basilea, va criticar diverses vegades la manca de prou atenció als mots del català dels parlars valencians per part del Diccionari del català (DIEC), elaborat inicialment per Pompeu Fabra (1868-1948). Així, per exemple, Colón va qualificar com a “bestieses barcelonino-fabrenques” l'acceptació al Diccionari de mots com ara “*cargolet...* I per quina raó *oreneta*? És necessari posar *guatl*? La incongruència arriba al màxim amb *esmerla*, que és un mot inventat per Fabra i [Jaume] Massó Torrents [1863-1943] (...) Passa que trobe coses que criden al cel: sabies que *bellota* no va entrar mai al diccionari de Fabra? L'any 1995, l'Institut l'adoptà després de mant esforç. I és del segle XIV. I més coses he vist, que mostren, una vegada més, si calia, que la lexicografia catalana ens ha oblidat a nosaltres, valencians, per complet”. Aques- →

#Nou Temps

EL PRIMER
SETMANARI
EN CATALÀ

EL NOSTRE,
EL TEU!

www.eltamps.cat

FES-TE'N SUBSCRIPTOR

a subscripcions@eltamps.cat
o telefona al 902 131 025

FILOLOGIA

Un dels motius omnipresents de tota l'obra de Germà Colón és el contrast d'opinions respecte del filòleg Joan Coromines (1905-1997).

→ tes paraules es veuen reflectides en una carta de Colón a Gimeno el 18 d'abril del 2002.

I totes aquestes propostes que Colón presentava per a esmenar el DIEC provenien sempre de l'experiència i de descobriments personals, fruit de l'estudi pacient i sistemàtic de textos antics o de dades recollides de l'observació de la llengua oral.

Coromines, "el guru de l'etimologia catalana"

Un dels motius omnipresents de tota l'obra de Germà Colón és el contrast d'opinions respecte del filòleg Joan Coromines (1905-1997). Les al·lusions a les dades i les teories del filòleg barceloní són constants, i sovint Colón matisa, de manera sempre raonada, les opinions de Coromines. A bon segur Colón, persona oberta a canvis de parer, per efecte de l'avanç del coneixement, lamentava les propostes "no contrastades amb fets comprovables" que de vegades defensava Coromines.

Segons explicava el filòleg castellonenc, Coromines es va equivocar en diverses ocasions, per defensar "opinions

diguem-ne divertides", en paraules de Colón. Per exemple, sempre va considerar poc filològic el recurs tan sovintejat per Coromines de referir-se al sorotapte, una suposada llengua indoeuropea precèltica, per a explicar el sentit de diversos topònims del català. "L'amic Coromines (don Joan) pot inventar-se tots els sorotàptics que vullga", afirma Colón en una carta datada al desembre 1996, com volent dir que per més al·lusions al sorotapte que fes Coromines això no li donaria més vida real.

Malgrat aquestes opinions, cal dir que Germà Colón va ser sempre un defensor de l'equanimitat i de la visió general de les coses. És per això que va discrepar d'un text crític amb una part del Diccionari Etimològic i Complementari de la Llengua Catalana (DE-Cat) de Coromines, escrit pel professor Emili Casanova i publicat al *Butlletí de la Societat Castellonenca de Cultura*.

«Això d'estudiar només els mots que no siguen al DECat és una solemnia bestiesa. I els que hi són i són tractats malament o incompletament?». Per a Colón, aquell article del professor Casanova constituïa "un desgavell inimaginable", li deia per carta a Gimeno el 5 d'abril del 2000.

Mig en broma, Coromines va ser nomenat per Colón com "el guru de l'etimologia catalana", fent referència a la manca de comprovació de més d'una explicació filològica. Aportarem, com a exemple de les errades del filòleg barceloní, una paraula del Castelló medieval, *alcasser*, mot agut, nom de lloc que significa *camp*, i que el lingüista confon amb *alcàsser*, *fortalesa*. Així ho explica el filòleg castellonenc: "el senyor Coromines, en l'*Onomasticon Cataloniae*, fa un embull i barreja *alcasser* amb *alcàsser*, i així tenim a la toponímia menor de la Plana una sèrie de *castells* o *alcàssers* que ja els voldria la mateixa Castella, terra de castells!", li deia Colón a Gimeno per carta l'1 de setembre de 1996.

Malgrat tot, la visió de Germà Colón sobre Joan Coromines va ser alhora crítica i respectuosa. ●